

KÓRKEM ÓNER TARAWÍDA ÁDEBIYATLARDÍN TUTQAN ORNÍ

*Ilimiy basshı: Kamalova G.M.
Ózbekstan Mámleketlik Konservatoriyası
Nókis filiali, “Ulwma kásiplik hám
social gumanitar pánler” kafedrası
muzikatanıw qánigeligi 3-kurs studentı.
E-mail: orazalievaguljayna@gmail.com
Orazalieva Gúljayna Sabit qızı*

Annotciya: Bul maqalada házirde oqıw dárgaylarında kórkem óner tarawı boyınsha oqıwlıqlardıń jetispewshiligi haqqında sóz etiledi.

Gilt sózler: Muzıka, ádebiyatlar, oqıw dárgayı, mádeniyat

Аннотация: В данной статье описывается проблемы недостаточности учебных пособий и литературы в сфере культуры.

Ключевые слова: Музыка, литература, учебное заведение, искусство.

Annotation: This article describes the problems of insufficiency of textbooks and literature in the field of culture

Keywords: Music, literature, educational institution, art.

Muzıka bul insanniń ishki sezimleri, oy pikirleri insan gózzalıqlarınıń bárshesin muzıka arqalı táriyplep beriwshi sezim. Muzıkanıń payda bolıwı máselesinde túrli ilimiy-izretlewler payda bolǵan. Danıshpan xalqımız ázel-ázelden nama hám qosıqların bala qálbine tez jol taba alıwı ,onıń ruwxıy sana-sezimine tásir kórsetiwı, jaqsı minez hám ádep-ikramlılıq, mehir-múriwbetlilik, úlkenlerge húrmet pazıyletlerin bárshesin muzıka arqalı jetip barıwın aytıp ótken. Shańaraqta perzentti qosıq aytıwǵa, saz shertiwge úyretiw ata-ana arızıwı esaplanǵan. Bala muzıka menen ana háyyiwinen tanısıp baslaydı hám onnan ómir boyı zawıq aladı. Sebebi bala júriwdi, sóylewdi bilmey turıp, muzıkanı esitip,túrli qol háreketler menen muzıkaǵa múnasábetin bildiredi. Sonıń ushın ázel-ázelden hár bir shańaraqta muzıka saz áspabınan duwtar, dáp, rubap saqlap keliw ádet bolıp qalǵan. Hár qanday jámiyettiń keleshegi jaslar eken, keleshegi ullı mámleketti payda etiw, olardıń qanday tárbiya alıwına baylanıslı. Sebebi mánáwiy tárepten qúdretili mámleket, siyasiy táreptende kúshli boladı dep aytıp ótken madaniyat repertuarı óz shıǵarmalarında birinshi Prezidentimiz I.Karimov.(1,5)

Haqiqatında da xalqımızdın muzikağa degen qızıǵıwshılıǵı, muzikanı túsiniw biliw dárejesi anaǵurlim ósti.

Házirde mámleketimiz basshısı SH.Mirziyoyev óz jıynalıwında sonday dep aytıp ótken edi. Biz bir haqiqatı heshqashan esimizden shıǵarmawız kerek. Mámleketimizde mádeniyat kórkem-ónerdın ósiwi bolmasa jámiyet rawajlanbaydı. Xalqımızdın rawajlanıwına eń áwele milliy mádeniyatımızǵa qarap bahalanadı. Biz Ózbekstannın jańa kórinisin jaratıwǵa kirirken ekenbiz, mádeniyatımızdı rawajlandırıwdan baslawımız kerek. Sol sebepli Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev basshılıǵında 2019-jıl 19-martda Jaslar menen islesiwdi jánede baslı wazıypa qılıp, mádeniyat, kórkem-óner, sport, axborot texnologiyaları, kitap oqıwǵa qızıǵıwın asırıw maqsetinde bes eń áhmiyetli baslama jolǵa qoyıldı. Sonın eń birinshisi Jaslardın muzikağa, súwretshilik, ádebiyat, teatr jánede kórkem-ónerdın basqa túrlerine qızıǵıwın asırıw bolıp tabıladı. Biz jaslar usınday imkaniyatlardı jaratıp bergenliginen júda quwanışlımız.

Qaraqalpaqstan Respublikasında saz shertiwge, qosıq aytıwǵa qızıqqan jaslar júda kóp. Sol sebepli muzikağa, mádeniyatqa qızıǵıwshı insanlardı jetik qanıyge mamanı etip shıǵaratuǵın, úlken abıroyǵa iye bolǵan jigirma eki balalar muzika hám kórkem óner mektebi, Nókis qanıygelestirilgen mádeniyat mektebi, Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq Mámleketlik Universitetindegi kórkem óner fakulteti, Ájiniyaz atındaǵı Nókis Mámleketlik Pedagogikalıq Institutı muzikalıq tálim kafedrası, Ózbekiston San'at va madaniyat Institutı Nukus filali, Ozbekistan Mámleketlik Konservatoriyası Nókis filali oqıw dárgayları bar. Respublika orayınan boy tiklegen bul oqıw dárgayları hár qanday adamdı ózine tartadı. Sulıw, ıqsham, qalaberdi qutlı bosǵasınan qádem atıp kire bergennen-aq zaman talabına say jaratılǵan bárshe imkaniyatlardı kórip kewliń toladı. Klass bólmelerinde hár qıylı seslerdın jańlawı, hár túrli, bir-birinen sulıw ásbaplardıń dizilip turıwı kózińdi quwantadı.

Bul oqıw dárgaylarında ullı insanlar, óz tarawınıń mamanları hár qıylı qanıge boyınsha sabaq berip kelmekte. Degen menen bul jaslarǵa bilim beriwde qaraqalpaq tilindegi oqıwlıqlar, ádebiyatlar, Qaraqalpaq kompazitorlarınıń baspadan shıqqan muzikalıq shıǵarmaları júda kem bolıwı bilimimizdın rawajlanıwında óz mashqalaların payda etedi. Bul degeni qaraqalpaq tilindegi sabaqlıqlar joq degeni emes. Máselen ulıwma bilim beriw mekteplerine itibar qaratatuǵın bolsaq, muzıka sabaqlıǵın keltirip ótsek boladı. 3-klass H.Nurmatov, N.Narxujaev, Ğ.Amaniyazov, S.Tajetdinova, 5-klass A.Mansurov, D.Karimova, G.Kamalova, 6-klass S.Begmatov, K.Kurbanov, 7-klass O.Ibraximov, J.Sadirov, S.Tajetdinova sabaqlıqları ózbek hám qaraqalpaq avtolarınıń birgelikte alıp barılǵan jumısları.

Bul qosıq sabaqlıqlarında da qáte kemshilikler bar, joq emes. Bunday axborot resursların yaǵniy oqıw metodikalıq qollanbaların yamasa ádebiyatların baspadan shıǵarıw ushın álbette quram dúziliwi kerek. Sol quramnıń ishinde kóplep qaniygeler boladı hám sol qaniygeler menen ǵana jumıs alıp barıladı. Sabaqlıqta qaraqalpaq qosıqlarına óz aldına, basqa eller qosıqlarına óz aldına orın ajratılǵan. Sol ajratılǵan orınlardı kitaplardı shıǵarıp júrgen avtorlar yamasa ishinde qaniygeli ustazlar bolıwı kerek.

Bul kitaplardıń kemshilik tárepi sonnda, bir sabaqlıqtaǵı qosıq hám namalar birneshe sabaqlıqta tákirarlanıp atır. Qane endi solardı qaniygeler islep, hár bir klass sabaqlıǵında qaraqalpaq milliy qosıq hám namaları kóbeytirilse, bul nama hám qosıqlar basqa sabaqlıqta qaytalanbasa, bulardıń bárin bir qálipke túsirse maqsetke muwapıq bolar edi. Jánede birinshi hám ekinshi klass sabaqlıqlarında tek ǵana qosıq sózleri menen berilgen, melodiya joq. Bul qosıq sabaǵı bolǵannan keyin melodiya beriliwi kerek emespe?

Jánede házirgi waqıttaǵı ulıwma bilim beriw mekteplerinde fortepiano aspabınıń jetispewshilik jaǵdayları ushırasıp atır. Bunıda óz aldına bir mashqala desek adaspaǵan bolamız, sebebi Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev óz qararında, “hár bir oqıwshı eń keminde bir muzıka saz áspabın shertip biliwi tiyis” dep aytıp ótken.

X.Ayımbetov “Xalıq danalıǵı” (1968), T.Adambaevanıń “Revalyuciyaǵa shekemgi qaraqalpaq muzıka tariyxı” (1976), “Jıraw namaları”(1991), A.Qayratdinov “Qobız namaları”(1996), Q.Maqsetov “Baqsı jırawlar”, N.Muhammedinovtıń “Ájiniyaz” operası (2013), “Ayjamal” baleti (2012) klavirleri, “Qaraqalpaq xalıq qosıqları hám namalar táriyxı” (2018), K.Palimbetov “Qorqıt ata” (2010) S.Tajetdinovanıń “Xor” sabaqlıǵı A.Erejepovtıń “Baqsı jırawlar tiykari” (2021), U.Abdullaevanıń “Vokal shıǵarmalar toplamı” , A.Nadirovanıń “Qaraqalpaq muzıka táriyxı”, sıyaqlı kitaplardan házirgi kúнге deyin paydalanıp, óz bilimimizdi rawajlandırıp keldik. Usınday kitaplar dizimleri jánede kóbeytirilse. Máselen ápiwayı ǵana balalar baqshasına toqtalıp ótetuǵın bolsaq, bunda balalarǵa úyretiletuǵın óziniń jası ushın arnalǵan qaraqalpaq namalar, qosıqlar toplamı baspadan shıǵarılsa eken, balalarımızǵa jaslıǵınan milliylik sezimin quyıp bargan bolar edik.

Bunnan soń bárshe balalar muzıka hám kórkem óner mekteplerinde balalarǵa ol qanday qánige boyınsha sabaq alıwına qaramastan hámmesine solfedjio-muzıka teoriiyası, muzıka ádebiyatı, pánleri ótiledi. Ashınarlısı sol birde bir qaraqalpaq avtorlarında bul sabaqlıqlar islep shıǵılmaǵan, jánede Shteynpress Yampolskiy avorlıǵında “Háweskerler sózligi” kitabı bar, onı ustazımız K.Ótegenov qaraqalpaq

tiline awdarmalağan. Degen menen bul sózlikte sózler az kórsetilgen. Bunday kitaplar biz ushın júdá zárúr. Sol sebepli muzıkalı enciklopediliyalıq sózlikler islep shıǵılsa, oqıwlıqlar, ádebiyatlar, oqıwlıqlar ishindegi aytılatuǵın namalarında qaraqalpaq namalarınan úzindiler keltirilse, olar menen tanıtırılса, basqa ellerdińde qaraqalpaq xalqına degen sezimleri, tuyǵıları, qalaberse jaslarımızdıń milliyligimizge degen muhabbatı jánede artar medi....

Bulardıń hámmesine sheshim bar. Degen menen háreket ózlerimizden bolıwı kerek. Ózlerimizdiń ústimizde elede kóbirek izlenip qaraqalpaq xalqın dúnya tán alatuǵın dárejege deyin kóklerge kóteriwiwimiz kerek.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. T.Rajabov “Maktab repertuari” “Durdon” nashriyotı Buxoro-2021
2. X.Ayımbetov “Xalıq danalıǵı” Nókis “Qaraqalpaqstan” 1988
3. T.Adambaeva “Revolyuciyaǵa shekemgi qaraqalpaq muzıka tariyxı” “Qaraqalpaqstan” baspasi Nókis-1976
- 4.Qosıq sabaqlıqları